

X MEN FİLM SERİSİNDE YARATMA EYLEMİNİN TEMSİLİ: TANRISAL ÖZELLİKLERE EVİRİLEN İNSAN ANLATIMI ÜZERİNE İSLAMİ AÇIDAN BİR DEĞERLENDİRME¹

İrfan HİDİROĞLU²

Semra KOTAN³

ÖZ

Sinema günümüzde kültürel temsil ve anlatıların ele alındığı ve bunların geniş kitlelere ulaştırıldığı en etkili medya araçlarından birisidir. Farklı birçok içeriğe yer veren sinema dünyanın ve yaşamın gizlerini “süper dünyalı” olarak nitelendirilen başkalaşıma uğramış karakterlerle birlikte mutant filmlerde işlemektedir. Doğal bir evrim sürecinin parçası olan ve bazı genetik kodların taşıyıcısı olarak görülen karakterler filmlerde tanrısallık özelliklere sahip varlıklar olarak gösterilmektedir. Hem fiziksel hem de psikik yapılarıyla üstün güçlere sahip mutant insanlar filmlerde adeta Allah’ın sıfatlarına⁴ bizzat sahip olarak güç ve yetenekleriyle olağanüstü boyutta işlenmektedir. Yaratılış üzerine yapılan tartışmalardan hareketle çalışmanın amacı, yeniden doğuş anlamına gelen mutasyonun *X Men* Film serisinde nasıl işlendiğini ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında, önce literatür taraması yapılarak İslam’daki yaratma eylemi ve günümüz popüler sinemasının sıklıkla kullandığı klasik anlatı üzerinden kurmaca ögesi ile ilgili kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Mutasyona uğramış kahramanlar, onların mücadeleleri taşıdığı tanrısallık özellikler noktasında *X Men* Film serisinin tamamı izlenmiştir. Niteliksel içerik analizi yöntemiyle, filmler analiz edilip karakter çözümlemeleri üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Filmlerdeki tanrısallık özelliklerin taşıyıcısı olan her bir kahraman, taşıdığı özellikler noktasında çeşitli mitsel anlatılardaki temsilleri ortaya konularak yorumlanmıştır. Filmlerde bu noktada olağanüstü özellikleriyle mutant kahramanlar tanrısallık özelliklerin taşıyıcıları olarak temsil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, Mutasyon, Mutant Kahramanlar, *X Men* Filmleri

THE ACT OF CREATION AS REPRESENTED IN THE X-MEN FILM SERIES ABOUT MUTANTS: THE NARRATIVE OF HUMAN EVOLUTION TO DEITY

¹ Bu Makale 8-9 Kasım 2018 Tarihleri Arasında Düzenlenen 2. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi’nde Sunulan Bildirinin Geliştirilmiş Tam Metnidir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, hidiroglu@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0274-9985

³ Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, semra.kotan@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1583-3772

⁴ Bu çalışmada genelde Batı kurmacası özelde ise sineması bağlamında yaratma eyleminin özellikle mitolojik tanrılar içerisinden anlatı yapısı konu edinilmektedir. Ancak bu konu İslam’ın yaratma düşüncesi içerisinden bir değerlendirmeye tabi tutulması nedeniyle metinde İslami görüşler anlatılırken belirli bir dine gönderme yapıldığı için ayırt edici niteliğe sahip olması amacıyla “Allah” betimlemesi kullanılmıştır. Aynı ihtiyaçtan hareketle kavram karmaşasına yol açmamak için Batı’nın mitolojik yaratma eyleminden bahsedilirken de “Tanrı” ifadesi kullanılmıştır.

ABSTRACT

Cinema is now one of the most influential media tools in which cultural representations and narratives are handled and delivered to a wide audience. The cinema, which includes many different content, works in mutant films with metamorphosed characters who are described as earthling (s) and the secrets of life. The characters, who are part of a natural evolutionary process and are seen as carriers of some genetic codes, are depicted in the films as beings with divine characteristics. The mutant people who have superior powers with both their physical and psychic structures are treated in films in extraordinary ways with their power and abilities as having the qualities of God's creation and domination. The aim of study, based on the discussions on creation, is to reveal how mutation which means rebirth, is processed in the X Men film series. In the scope of the study, first of all, literature review is made and conceptual framework is created about the act of creation in Islam and the fictional element which is used frequently by the popular cinema today. Mutated heroes, the divine features of their struggles, the entire X Men film series were watched. With the qualitative content analysis method, films were analyzed and character analyzes were evaluated. Each hero, who is the bearer of the divine features in the films, has been interpreted by revealing the representations in various mythical narratives on the features he carries.

Keywords: Creation, Mutation, Mutant People, The X Men Film Series

GİRİŞ

Yaratılış düşüncesine göre insanoğlu kendisine verilmiş yetenekler ve sınırlılıklarla dünyaya ilim ve dua vasıtasıyla tekâmül etmek için gönderilmiştir. Antik çağda inanç sisteminin oluşması, insanın doğa ile kurduğu ilişki noktasında şekillenmiştir. İnsan, doğa ile kurmuş olduğu mücadelede, doğayı kendisi gibi düşünen, duygulara sahip bir refleks niteliğinde kurgulamıştır. Dolayısıyla doğada insanın bir anlam yükleyemediği, kendisine faydası veya zararı olan olayların gerçekleşme nedenlerinin bir idareci kuvvetin varlığına dayandığı düşüncesi insanı, tanrı kavramı üzerinde düşünmeye zorlamıştır. Bu durumda insan çevresinde gelişen tabii olayları; kişiselleştirme ve fantastik kurgu düşüncesi yoluyla anlamlandırmaya çalışmıştır. İnsanın kurguladığı ve tasvirini yaptığı tanrı biçimleri, kendisinden üstün güçleri olan, insansı veya bir hayvanın uzuvlarına benzeyebilecek şekilde çok çeşitli olabilmektedir. Ancak, tarihin ilk çağlarından günümüze kadar, farklı birçok anlatıda insanoğlunun dünyadaki amacı, doğayla ve “tanrılarla” olan bir mücadele olarak resmedilmiştir. Bu anlatılarda, insanoğlu her ne kadar ölümlü bir varlık olduğunu bilse de ölümsüzlük arayışından vazgeçmemiştir. Bu yüzden, tek ve bir olan Allah’ın güç ve sıfatlarını kabul edip ona inanıp secde etmek yerine, ondaki sıfatları parçalayıp Yunan, Mısır ve diğer toplumlarda görüldüğü gibi farklı tanrılara dağıtma eğilimine girmiştir. Daha da ileriye gidilerek Allah’ın isimlerini insanoğluna

aktararak insanın tanrısallaşmasının önu açılmıştır. Bu tanrısallaşma süreci Tanrı'da var olan ve yarattığı her şeyden anlık haberdar olma onu gözetme, yönlendirme gibi özelliklerin, tanrısallaşan insan figürü üzerindeki insan – nesne düzleminde etkileşimli bir karşılığına işaret etmektedir. Bu bağlamda evrim düşüncesinin bir parçası olarak mutant karakterler filmsel anlatılar üzerinden tanrısal özellikleri temsil etmektedir.

Günümüz popüler Batı sineması hem yeni türden kahramanlar üretmekte hem de kendi kurmacası içerisindeki eski Tanrı kahramanlarını bazen olduğu gibi bazen de yeni dönemin yeni özellikleriyle yeniden biçimlendirerek anlatıya taşımaktadır. Ancak tanrısal özellikler ve yaratma eylemindeki nitelikler özünü koruyarak temsil edilmektedir. Pek tabi ki bu temsillerin kapitalist rekabetçi bireyi yeniden üretmek ve güdülemek gibi bir takım ideolojik amaçları bulunmaktadır. Ancak bu metnin sınırlılıkları içerisinde sadece bu modern mitolojik anlatılardaki yaratma eyleminin bağlamı gösterilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle çalışmada öncelikle İslami açıdan yaratma eyleminin ne olduğu, kime ait olduğu ve Batı'nın mitolojik yaratma eyleminden farklılığı üzerinde durulmuştur. İkinci aşamada ise genel hatlarıyla İslami düşünceyle bir karşıtlık içerisinde Batı kurmacasındaki yaratma eyleminin nasıl olduğu ve kimlere ait olduğu üzerine düşünülmüştür. Bu noktada önümüze çıkan en önemli kavramlardan birisi insanın tanrısallaşması bağlamında antropomorfizm kavramıdır. Temelde insan biçimci olarak ele alınan bu kavramla tanrıların insanlara ait özellikleriyle (yeme, içme, uyuma, cinsellik vb.) temsil edilişi İslami düşüncedeki Allah'ın sıfatlarıyla karşıtlığı üzerine durulmuştur. Çalışmada film analizlerine geçmeden önce ele alınan diğer bir husus ise Batı düşüncesi içerisindeki mitolojik tanrıların kurmaca anlatımında Frye'nin kuramı temele alınarak tanrı kahramanlardan insandan tanrıya ve sıradan insanın yaratma eyleminin tanrısal özelliklere evrilmesine vurgu yapılmıştır. Çalışmanın son kısmında ise *X Men* film karakterlerinden hareketle mitolojik tanrılarla olan benzerlikleri tarihsel diyalektik süreç içerisindeki günümüz popüler anlatısına denk gelen değişimleri ile birlikte gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca İslami bağlam içerisinde Allah'ın sıfatlarına denk gelen bu özellikler karşılaştırma yapılarak analiz edilmiştir. Film analizleri bu kapsam ve sınırlılıklar içerisinde nitel içerik analizi yöntemiyle yapılmıştır.

1. İslam ve Yaratma

Bir şeyi yoktan var etmek anlamına gelen yaratma eylemini, salt ve mutlak olarak sadece Allah'a veren bir din olan İslam'da her şeyin tek ve yegâne yaratıcısı Allah'tır. Bu noktada, İslam'daki yaratma eylemi bir bütündür ve parçalanamaz. Yaratma eylemi düşünüldüğünde evrendeki en küçük varlıktan en büyüğe kadar ilk yaratma yani yok olanı var etme ve yaratılanlar üzerinde gelişme ve değişme yoluyla çeşitli şekiller vererek yeniden yeniye yaratma olarak iki farklı boyutta değerlendirilebilir.

“İlk yaratma anlamına gelen yoktan var etme konusunda, evrenin yaratılması bir sisteme bağlanarak güneşin ve ayın yaratılması, çevresindeki gezegenlere olan konumu, dünyanın yaratılması, dünya özelinde de denizler, karalar, okyanusların yaratılması söz konusudur. Kur'an-ı Kerim'deki “kün” emri, bu yaratmaya bir temsildir. Bu temsilde, ilim dairesinden kudret dairesine geçme manası bulunur” (Hıdıroğlu, Kotan, 2018: 2). Öncesi, misli ve benzeri olmaması nedeniyle yoktan var etme eylemi Allah'ın Tekvin sıfatının göstergesidir. Allah, Tekvin⁵ sıfatı ile dilediği herhangi bir şeyi yoktan var eder veya var iken yok eder. Bu bakımdan Tekvin sıfatı; halk etmek, icat ve tesir gibi kavramlarla da beraber kullanılmaktadır. Bu hususu Yücedoğru şöyle açıklamaktadır: Kur'an-ı Kerim'de tekvin kelimesi yer almamakla birlikte birçok âyette kevn kökünden türeyen fiil kipleri Allah'ın nesne ve olayları yoktan var ettiğini belirtir. “Kur'an'da Allah'ın yaratmasını ifade eden temel kavram halk olmakla birlikte Haşr sûresinin son âyetinde (59/24) hâlik isminin yanında bâri' (fiilen meydana getiren) ve musavvir (şekil ve özellik veren) isimleri de geçmekte”, ayrıca ibdâ, inşâ ve ihdâs kavramları⁶ Allah'a nisbet edilmektedir. “Bunlardan başka ca'1 (yapmak, işlemek), sun' (sanatkârane iş yapmak), zer' de (yaratıp meydana çıkarmak) Allah'a izâfe edilmiş, faṭr (yarmak; ilkin yaratmak, yok

⁵ Sözlükte “olmak, meydana gelmek” anlamındaki kevn (kiyân) kökünden türeyen tekvin “oluşturmak, meydana getirmek, yaratmak” demektir; zât-ı ilâhiyyeye nisbet edildiğinde ezeliyet ifade eder: “Kâne'llâhu alîmen: Allah hakkıyla bilendir” (“bilen idi” değil); Allah'ın sübûtî sıfatlarından biri olarak yoktan var etmeyi anlatır (Yücedoğru, 2011: 388).

⁶ İhtira ve ibda, Allah'ın birden ve en mükemmel şekilde yoktan yaratma eylemidir. İnşa, yaratılmış olan şeylerden bir terkip oluşturarak Allah'ın yaratma eylemidir. İhdas ise icat edip geliştirmek anlamındadır.

olan bir şeye vücut vermek) kökünden türeyen fâtır ismi “göklerin ve yerin yaratıcısı” mânasında O’na nisbet edilmiştir” (2011: 388-390).

“Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri üzerinde de bir perde vardır. Onlar için büyük bir azap vardır.” (Bakara 2/7:) ayetinden hareketle İslam’daki yaratma eyleminde yaratanın yaratılandan üstünlüğüne dikkat çeken Hıdıroğlu ve Kotan’a göre, (2019:3) “yaratılanların kalp ve kulaklarının mühürlenmiş olması insanın aciz ve yaratanın karşısında zayıf olduğunu göstermektedir (...) Âlemde hiçbir şey, Allah’ın mutlak iradesinin dışında değildir. İlahi iradenin her şeyde hükmetmesi ve söz sahibi olması bakımından, Allah’ın irade ve dilemesine Külli irade⁷ denilmektedir. Bu bakımdan ilahi irade, insanın iradesini de kuşatır. İnsan iradesi ise, bir konuda bazen istekli, bazen isteksiz olur; bazen bir işi yapmak ister, bazen istemez. Bunlar insanda da var olan iradenin varlığına işaret eder. Fakat insanın bu tarzda anlaşılabilir iradesi, Allah’ın yüce, mutlak, tarifi imkânsız iradesinin yanında çok küçük bir iradedir. Bu bakımdan insanın bu iradesi, Allah’ın külli, mutlak iradesi yanında Cüz’i irade olarak açıklanır”.

İnsan, ilahi iradenin tecelli ettiği dini ve insani konular içerisinde cüzi iradesi içerisinde Allah’ın tekvin sıfatının tecellisi olan yaratma eylemini, tanımlar ve keşfeder. Hali hazırda ilahi iradeden gelen telkinler insanın akletmeye, kavrayıp doğruyu seçmeye ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, İlmin Allah’ın kendi elinde olduğunu ifade eden hükmü, “*Gaybın anahtarları Allah’ın yanındadır; onları O’ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O’nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.*” (En’am, 6). Ayetinde belirtilmiştir. İnsan aklının bu yaratma eylemi içerisinde nerede olduğunu gösterebilmek için Kur’an-ı Kerim’de insanın bilmesi / insana şeylerin bildirilmesi konusu ayette şu şekilde belirtilmiştir. “*Melekler, “Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin” dediler.*” Ayetin devamında; “*Allah "Ey Âdem onlara isimlerini söyle" dedi.*

⁷ Külli irade, eylem haline gelmeden kuvvette var olan ve bütün seçenekleri ve ihtimalleri kapsayan iradeyken Cüzi irade bunların seçeneğinde kullanılan irade olarak tanımlanmaktadır (Ören, 2008: 27).

HIDIROĞLU, İrfan ve KOTAN, Semra (2020). X Men Film Serisinde Yaratma Eyleminin Temsili: Tanrısal Özelliklere Evrilen İnsan Anlatımı Üzerine İslami Açından Bir Değerlendirme, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 8 (1), 387-415

Âdem isimlerini söyleyince, Allah "Ben gökler ve yerde görünmeyeni biliyorum, sizin açıkladığınızı ve gizlemekte olduğunuzu da bilirim, diye size söylememiş miydim?" dedi." (Bakara, 2).

Allah; zamandan, mekândan münezzehtir. Bu bakımdan Allah'ın iradesi ve kontrolü tüm varlığı kapsamıştır. Allah'ın yaratma eyleminin bütünlük içinde görülmesinin bir başka yönü ise dünyadaki olay, duygu ve durumların birbirlerinin tersi ile tarifi örneğinden hareketle anlam kazanmasıdır. Temiz-necis, tam-noksan olarak nitelenebilecek her duygu, düşünce, eylem veya varlık Allah'ın yaratma eyleminin bir parçasıdır. Ancak her şeyin karşıtı ile var olduğu evrende iyi ve güzelin karşısında yer alanlar Allah'ın azameti, gücü ve varlığıyla ilgili bir eksiklik değildir. Yaratılan şeylerin noksan yaratılmasında muhakkak bir hikmet vardır. Noksan yaratma, yaratma eyleminin noksan olduğu anlamına gelmez. Şöyle ki, Kuranı-ı Kerimde evrenin ve içerisinde de dünyanın yaratılışı ile ilgili olarak kusur ve eksikliklerden münezzehe olan Allah'ın yaratma ediminde de eksiklikten uzak olduğunu ispat eden ayetlerle karşılaşırız. Kompozitenin (iç içe geçmiş işlevsel olan) ve çok ince bir hesap mekanizmalarının varlığı, yaratıcısının şanına lâayık olduğu cihetle âdeta O'nun varlık ve birliğine, kudret ve azametine ulvî bir nişanedir. Ayet-i kerimelerde şu şekilde buyrulur: *"O, gökleri yükseltmiş ve bir ölçü (denge) koymuştur."* (Rahman, 7). *"Gökleri yedi kat üzerine yaratan o'dur. Rahman'ın bu yaratmasında bir düzensizlik bulamazsın. Gözünü bir çevir bak, bir çatlak görebilir misin?"* *"Bir aksaklık bulmak için gözünü tekrar tekrar çevir bak; ama göz umduğunu bulamayıp bitkin ve yorgun düşer..."* (Mülk, 3-4). O halde Allah yaratma eylemi dolayısıyla var olan, tek olan ve her şeye gücü, kudreti yeten tek ve yegâne yaratıcıdır. Yaratma eylemi ise parçalanamaz bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Yukarıdaki ayetlerden hareketle İslam'ın en büyük iddialarından biri Allah'ın yaratma eylemini kendisinden başka hiçbir varlığa vermemesidir. İnsan ise cüz-i ihtiyari iradesi ile meylederek ancak ister. Bütün öncesinde ve sonrasındaki yaratma eylemi Allah'a aittir.

Allah'ın varlığı ile ilgili ortaya atılan deliller felsefe tarihinde de yer bulmuştur. Ontolojik, kozmolojik ve teleolojik olarak ispatına kalkışılan yaklaşım metotları ilk olarak felsefeyi teolojik yaklaşımından ayırıp salt insani bir yaklaşım

olan etik felsefesi içerisinde düşünme tekniğidir. Bir diğer yaklaşım ise, batı düşüncesinin bir çıktısı olan ve kurulu kaynağını aydınlanma döneminden alan insanın toplumsal düzendeki rolünü ve belirleyiciliğini ön plana getiren devlet – insan odaklı yeni bakış açısıdır. Bunların temelinde kurulu olan asıl ses getiren yaklaşım; 17. Yüzyılda kendisini belli eden Aristotelesçi olarak anılan, varlığın mahiyetinde ne olduğunu araştıran ve varlığın kendi bilimi olarak kabul gören ontolojik yaklaşımdır. Madde, öz erek açısından şeylerin yapısını ortaya koymayı hedefleyen varlıkbilim bu düşünce yaklaşımı sayesinde ilk hareket, ilk madde terimlerini ortaya koymuştur.⁸ Bu argümanlarla yaratıcının varlığını gösteren ontolojik delile (verilere) ulaşmanın yöntemi, her şeyden önce mantıksal olarak bir mükemmelin varlığını kabul etmekten geçer. Bu durumda, ontolojik kanıtı bizi götüren şey, mükemmelliğe giden yolda (bizi ereğe götürecektir) her şeyin özü olan Tanrı'dır. "Ontolojik kanıt" olarak, tanrının varlığının referans edilmesinin sebebi, Tanrı'nın varlığının O'nun var olmasıyla kanıtlanmasından ötürüdür. Bir başka ifadeyle, ontolojik kanıt, varlığın "öz"ünde bir muharrrik olduğunun kabul edilmesini ön koşul olarak kabul etmesidir. Düşüncede bu öz ön planda iken O'nun varlığı zorunlu tutulur, bir an için bile göz ardı edilmesi sistemi gerisin geriye çevirir. Çünkü Tanrı'nın var olmadığını düşünme eylemi, onun varlıklar içerisinde en mükemmel varlık olmadığına işaret eder. Bu ise hem felsefedeki Aristotelesçi ontolojik kanıtı hem de İslam'daki vahdaniyet açısından Tanrı'nın tek, bir ve benzersiz olarak var olma niteliğine terstir. O'nu var eden niteliklerinden eksik özellikte bir varlığın yaratıcı olarak Tanrı olması söz konusu değildir. Bu bakımdan vahdaniyet kabul ediliyorsa, O'nun dışındaki var olan şeyler de ona katılarak ondan pay alarak, var olurlar. Bu açıdan Tanrı, mutlak olarak vardır (Bardakoğlu, 2000: 495- 496).

Evrenin işleyişi ve yapısından yola çıkılarak oluşturulan kozmolojik deliller İslam düşünce tarihindeki hudüs ve imkân sözcüklerini akla getirir. Eflatun ve Aristo evrenin başlangıcını bir düşünme biçimi ortaya koyarken ilk hareket ettirici bir

⁸ Aristoteles, "Ta meta physike" (metafizik)'de "ilk felsefe" olarak belirttiği düşünce biçimi için, "varlığı varlık olarak ele almak" tanımlamasını kullanmıştır. Ancak Platon'un mağara metaforu ile ortaya koyduğu idea'ya olan yaklaşımı ya da Sokrates'ten öncesi düşünürlerin "arkhe" tanımlamaları ontoloji alanındaki ilk tartışmalar olarak kabul edilir.

HIDIROĞLU, İrfan ve KOTAN, Semra (2020). X Men Film Serisinde Yaratma Eyleminin Temsili: Tanrısal Özelliklere Evrilen İnsan Anlatımı Üzerine İslami Açıdan Bir Değerlendirme, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 8 (1), 387-415

muharrikten bahsederler. Bu tarif Aristo'nun dört neden öğretisi içerisinde de bulunur.⁹

2. Batı Düşüncesinin Kurmaca Geleneğinde Yaratma Eylemi

Sinema 20. yüzyıldan itibaren edebiyat, müzik gibi kendinden önce belirmiş sanat dallarının öyküleme tekniğini kendi doğasının avantajına evirerek en etkili şekilde anlatmaya başlamıştır. Antik Yunan'daki tragedyalarda, karşıya aktarım biçiminin en ilkel hali olan klasik anlatı yapısı insanın hayal dünyası, deneyimleri ve kurmuş olduğu mitleri de içerisinde barındırır. Gerçekte olan/olmayanı yapıtımsal bir biçime sokan kurmaca, bir romanı oluştururcasına, yazarın düşlerini yansıtmaya ihtiyacının bir sonucudur (Abisel, 2010: 7-8). Klasik anlatılarda olaylar birbirine neden-sonuç ilişkisiyle bağlıdır. Bir şey başka bir şeyin nedeni/sonucu olabilir. Olaylar birbiri ile bağıntısız algılansa dahi aralarında ilişki kurma güdüsü izleyicide hep canlıdır (Chatman, 2008: 42). İzleyici olayları birbirine bağlamak ister. Çünkü bu onun doğasında olan nedeni sonuca bağlama gereksiniminden kaynaklanır. Yazında anlatılar kurmaca olan ve olmayan olarak iki kısma ayrılır. Kurmaca olmayanlar biyografi ve anı gibi anlatılardır. Kurmaca anlatılar da kurgulanmış sonradan bir gerçeklik içine sokulan öykü ve film gibi hayali önceden kurulan gerçekleşmemiş olaylar dizisini bize sunar. Günümüz sinemasında, anlatıların bir kurmaca dizgesi içerisinde sunulması, Platon ve Aristo'ya dayanmaktadır. Kullanılan bu geleneksel anlatı yapısı, temelde Aristoteles'in tragedyaya düşüncesi içinde taklide dayanan mimesis ve izleyicide ulaştırılması hedeflenen katharsis (özdeşleşme) kavramlarını barındırır. Bu iki kavram günümüz popüler sinemasında birer erek olarak sıklıkla kullanılır.

⁹ Aristo'ya göre bir ilk madde vardır ve evren ondan meydana gelmiştir. Kaotik bir sistem vardır: Ezeli yani başlangıcı olmayan bu ilk kaotik madde, içinde "gizil" olarak bulunan formun harekete geçmesiyle meydana gelmiştir. Buna göre ezeli olan madde ve form evrenin oluşumundaki birincil etkindir. Bir üçüncü etken ise muharrik güçtür (hareket ettirici güç). Bu üçünün yanı sıra bir de varlı nedeni olarak açıklayabileceğimiz bir amaç vardır. Bu da erek olarak ifade bulunmuş şekliyle; Yani Tanrı, evreni gelişigüzel değil, önceden saptadığı bir amaca göre meydana getirmiştir ve bu amaç da evrenin varlığını, gerçekliğini açıklamakta başvurulan nedenlerden biridir. Bu amaç, formu yetkinleştirmek, harekete geçirmek bağlamında Tanrı'ya mümkün olduğunca benzemek olarak ifade edilmiştir (Aristoteles, 2001: 64-67).

Aristoteles'in dramatik anlayışında trajedi önemli bir yere sahiptir. Anlatı, en basit haliyle mimesisten katharsise giden bir yol izler. Bu bağlamda anlatı, neden sonuç ilişkisi içerisinde gerçek hayatın kurgusal bir iz düşümü yeniden yeniye kurularak, insanın en yüksek duygularına dokunma öngörüsü ile onu etkileyip çevresel etkenlerden arındırarak taze bilince ulaşması sağlanır. Mimesis, doğa ve insan davranışının sanatta ve edebiyatta taklitte yansıtılıp gösterilmesidir. Aristoteles'e göre sanat, taklitte temsil bulur (mimesis) (Aristoteles, 1987: 11-12). O, buradaki taklit kavramını hem sanatçının taklit etmesi hem de bir taklit ürünü olan sanat yapıtlarına anlatmak için de kullanmaktadır. Sanatın dalları arasındaki farklılıklar ise; neyin ne yolla nasıl taklit edildiğine göre taklidi yapılan nesnenin hangi araçla ne tarzda yapıldığına göre sanat dallarını birbirinden ayırmıştır.

İnsanı diğer canlı türlerinden ayıran en önemli özelliklerden biri, onun taklidi en becerikli şekilde yapması ve ilk bilgilerini de taklit yoluyla edinmesidir. Hatta denilebilir ki, hayvanların birçoğu dünyaya hemen bütün eğitimlerini almış olarak gelirken, insan ise dünyaya taklit yoluyla hemen bütün eğitimlerini almak üzere gelmiştir. Hayvanlar birçok noktadan insana göre kendi eylem ve kabiliyetleri açısından bir çeşit kemale ulaşmış bir biçimde gelir. Oysa insanın kemalatı dünya hayatındaki geçireceği süreçlerle ilişkilidir.

Platon da Aristoteles gibi sanatın özünde taklit olduğunu söylemiştir. Fakat Platon'un belirlediği taklit, doğadan olduğu gibi, direkt bir yansıtmadır. Devlet adlı eserinde taklitte ilgili öne sürdüğü ayna benzetmesi, onun sanat eseri oluşturma safhasındaki niyetini ortaya koyar. Bu niyet, aklın ve düşünce safhasının bir yana bırakılıp, görüngüler yoluyla duyular uyarılmakta ve ideal olanın bilgisini vermekten uzak kalmaktadır (Platon, 1971: 34). Bu bakımdan bir eserde taklit var ise aldatıcıdır. Duyuları coşturan veya bastıran özelliklerde bir etki ortaya çıkacaktır. Bu da ideal olması gerekenden uzaktır. Sanatçının taklit ettiği örnekler gerçeğin kendisi değil, (üçüncü dereceden) gölgesidir. Yani sanatçı gölgeleri kopyalamak üzere çalışır. Platon'a göre bir ressamın taklit ettiği nesnelere zaten gölgenin gölgesi, taklidin taklididir. Ressam ideanın değil, ideanın taklidinin taklidini yapmaktadır. Öte yandan, kelimeler daha da ciddi bir yanılsama kaynağıdır. Yazında ya da ister sözlü hitap sanatının genelinde, sözcük kullanımında hünerli olan, dinleyicisini kolaylıkla

kandırabilir; doğrulardan ve gerçeklerden ziyade kendi emeli uğruna fikrini değiştirebilir. Bu bağlamda Aristoteles'in sanat anlayışı göz önüne getirildiğinde taklide bir eser oluşturma bakımından farklı bir misyon yüklenildiğini ve Platon'daki gibi düz bir yansıtma ve bu düz yansıtma bakış açısı ile düz bir hükümde bulunma söz konusu değildir. O halde Aristoteles'e göre kurmacada yeniden yeniye bir üretim söz konusudur ve bu yeniden üretim sanatçının ufku ile doğrudan ilgilidir. Şöyle ki, ona göre önem arz eden şey, olaylar neden sonuçla sürekli devinim içerisinde olabilir. Bir olayın sonucu başka bir olaya ve diğer olaylara bağlanabilir.

Aristoteles taklidin bilme ve öğrenme ile olan sıkı bağına keşfetmiştir. Buradan hareketle, insanın sanat düzeyinde de bu bilgi birikimine ulaşma ve onu kullanmayı sanatçının hem yaratıcı etkinliğine hem de sanatın işleyiş misyonuna hünerli bir şekilde oturtmayı niyetlemiştir. Zira insanı kamçılayan bilme, bilgiye ulaşma, merak ve heyecan duyguları insana özgü olmanın yanında Aristoteles'e göre felsefenin de uğraşı alanlarından. Bu bakımdan "Öğrenmek, yalnızca filozoflar için değil, diğer insanlar için de en haz verici şeydir; (...) Resimlere bakmaktan zevk almamızın nedeni, bakarken öğrenmek ve her birinin neye ilişkin olduğu konusunda, bu mu, yoksa şu mu olduğu konusunda sonuç çıkarmaktır." (Aristoteles, 1987: 16).

Aristoteles'e göre sanatın işlevinin çıktısı "doğayı taklit etmektir" (mimesis). Platon ise sanatın işlevinden bahsederken Aristoteles'in tarifinin tersine, köreltici bir sanatçıyı da kurmacasını da kendi idealar âlemine sokarak dönüştürür. Ona göre, her şey ideada asıl olarak bulunur bu dünyadakiler de asıl olanın bir taklididir (kopyasıdır). Bu bakımdan sanatçının çıktısı da taklidin taklidinin bir taklidi olmak durumundadır. Aristoteles ise insanda bir taklit (mimesis) yeteneği ve hazzının bulunduğunu bunun doğal bir süreç olduğunu anlatmıştır. Sanatçının ufkunun olayları ve varlıkları anlatırken özündeki ideali, fikri taklit ettiğini söyler. Burada sanatçı ufku yani sanatsal bakış, adeta tabiatta eksik kalmış şeylerin tamamlanmasını görev edinir.

3.İnsanın Tanrısallaşması Bağlamında Antropomorfizm

Antik çağda inanç sisteminin temelini insanın doğa ile kurduğu ilişki şekillendirmekteydi. Doğa karşısında kendisini zayıf olarak hisseden insanın doğayla

mücadelesinde insanoğlu doğayı kendisi gibi duyumsayan, düşünen, varlık olarak kurgulamıştır. Doğada meydana gelen doğa olayları (yağmurlar, seller, depremler, fırtınalar) insanın akıl erdiremediği ve herhangi bir anlam yükleyemediği, kendisi için yarar ya da zarar sağlayan olayların gerçekleşme nedenlerinin bir ulu, büyük kuvvetin varlığına dayandığı düşüncesi insanı, tanrı kavramı üzerinde düşünmeye zorlamıştır. Bu durum insan çevresinde gelişen tabii olaylara bakan insanın kendi yaratılışında olan yüzleştiği düşünme ve akıl etme yeteneği içerisinde; kişiselleştirme, özdeşleşme ve fantastik kurgu düşüncesi yoluyla gerçekleşmiştir. Fransız ressam Regnault'un ifade ettiği gibi, mitler ilkel insanın ruhsal hallerinden doğmuş, tecrübesiz, görgüsüz ve bilgisiz olan ilkel insanın, gördüğü hadiselerin ani etkilerinden ilham alarak onlara hayaller kurdurmuştur (Can, 1997: 3). Bu yolla insanın kurguladığı ve betimlediği tanrı biçimleri, insan zihninden ve onun tezahür edebileceklerinden bağımsız olmamakla beraber kendisinden üstün güçlere sahip, insansı veya bir hayvanın uzuvlarına benzeyebilecek şekilde çok çeşitli olabilmektedir. Antik çağda ve mitolojik tüm anlatılarda insanın hayal etmesi noktasında doğada bulunan somut ve soyut her şey tanrılara bağlı, onlar kaynaklıdır. Gökyüzü, yeryüzü, yer altı, karalar, denizler, mevsimler, aşk gibi bütün nesnelere ve olguların tanrısı başka ve çeşitli olmakla beraber, her tanrının görev ve sorumlulukları da farklıdır. Bütün mitsel söylencelerden hareketle tanrıların birbirleri ile ilişki halinde olmaları ve birbirleri ile çatışıp savaşmaları doğadaki olay, olgu ve hisleri meydana getirmektedir. Çoktanrıcılık olarak da tanımlanan bu inanç sistemi politeizm olarak adlandırılır. Tanrılar, tıpkı insanlar gibi acıkırlar, yerler, içerler, uyurlar, sevişirler, kıskanırlar, hırsları vardır. Yani kısacası emosyonel hislere sahiplerdir. Tanrılar evlenebilirler ve çocuk yapabilirler hatta onların çocukları, doğanın başka alanlarına hükmedebilir. İşte çoklu (birden fazla) tanrıların birlikte oldukları bu sistem Panteon olarak adlandırılır. Bu sistem içerisinde tanrılar insanların sahip oldukları birçok özelliği taşıyan üstün varlıklardır. İnsanlardan onları ayrı kılan en önemli farkları ise ölümsüz olmalarıdır. Antik Yunan, bu noktada çoktanrılı dinlerin hüküm sürdüğü bir toplum olarak değerlendirilmektedir. Antik Yunan toplumu, evreni üç kardeş tanrıya teslim etmiştir. Hepsinin görev, sorumlulukları ve üstünlükleri birbirlerinden farklı alanlara denk düşmektedir. Gökyüzünün sorumlusu olan ve üstün özelliklerin çoğunun kendisinde toplanmış

olduğu Zeus önemli bir tanrılardan birisidir. Diğer taraftan denizlerin hâkimi Poseidon, yeraltına hükmeden ise Hades'tir. Öyle ki mevsimlerin meydana gelmesi hikâyesinde Zeus ve Hades'in istenmeyen bir evlilik olayında, birbirleri ile çatışmaları kış mevsiminin ortaya çıkışını betimlemektedir. Bu bağlamda antik Yunan'da, doğada devinim halinde olan her nesne ve düşünce ayrı bir canlı güç olarak tasvir edilmektedir. Bu inanış, insanlarda insani özellikleri nesnelere yükleme düşüncesine ve nihayet bu özellikleri ayrı ayrı görevlendirdikleri tanrıya atfetme eğilimine geçmişlerdir (Rosenberg, 2017: 47-53). Bu bağlamdaki çok tanrıçılık sistemi antropomorfizmle (insanbiçimcilik) ilişkilendirilmektedir. Antropomorfizm¹⁰, İnsan biçimi ve insani niteliklerinin başka bir varlığa atfedilmesi olarak kullanıldığı gibi aynı zamanda inanılan mabud ve tabiatüstü güçlerin insan şeklinde izah edilebilirliğini dile getirmek için de kullanılmaktadır (Cevizci, 1999: 63). Dolayısıyla antropomorfizmin konusunu hayvanlar, cansız varlıklar, doğa güçleri, şeytanlar, melekler ve tanrılar oluşturabilir. İnsanın doğa ile girmiş olduğu mücadelesindeki üstlenmiş olduğu görev öncelikle onun zihninde kendinden güçlü ve kudretli bir ya da birden çok tanrının varlığını kabul etmeye itmiştir. Bu yolla doğaya anlam yükleyen insan doğa içerisinde kendisini var edebilmeyi başarmıştır. Fakat varoluşundaki fanilik, ölümlülük ona sonsuz olma, kalıcı olma, ölümsüzlüğe ulaşma gibi düşünceleri de ektiği için insanoğlu hiçbir zaman içerisinde üstünlük kurma niyetini ve arzusunu geride bırakmamış bu amaç için hep çalışmıştır.

İslamiyet inancında Allah'ın mutlak sıfatları temsil ettikleri özellikler noktasında Antik Yunanda çeşitli tanrılar arasında paylaştırılmış ve son kertede insanlara kadar indirgenmiştir. Batı kurmacasındaki evrimine bakıldığında ilk önce doğa karşısında aciz olan insanın kendisinin yeme, içme, güvende olma, barınma ve gibi fizyolojik ihtiyaçlarının karşısında doğa tüm çıplaklığıyla acımasızca durmaktadır. Toplu yaşama ve toplum içerisinde kendi varlığını gerçekleştirme ihtiyaçları insana birtakım kurallara uymayı zorunlu kılmıştır. Zamanla doğayla uyumlu bir şekilde yaşamayı öğrenen insan onunla geçinmeyi de öğrenir. Avlanarak, toplayarak, üretime katkı sağlayarak kendisine güvenli alanlar inşa eden ve beslenme

¹⁰ Yüce varlıkları ve tanrıları insan biçiminde tasarımıyan; insana benzer yetenek, tutum ve davranışlarla niteleyen görüş (Örnek, 1973: 85).

ihtiyaçlarını karşılama noktasında uzmanlaşan birey için doğa artık evcildir. Bu bakımdan insanın kendisini aşarak tanrısal olana yakınlaşması veya tanrının yeryüzündeki direkt temsilcisi olması onun tanrısallaşması ile mümkündür. Son aşamaya geldiğinde ise insan artık doğa karşısında yeteneklidir ve doğaya kafa tutarak her türlü gücü elinde bulundurabileceğine inanır. Bu sayede tanrısallaşan insan, güçlü doğa ve güçlü tanrı ikilisinin tam karşısına kendisini konumlandırarak zayıf insandan doğa karşısında güçlenen tanrısal özelliklerin birer taşıyıcısı olan ve hatta bu özelliklerin bizzat sahibi olan insana evrilmiştir. İslam inancı içerisinde yer alan ve Allah'a ait birçok sıfat ve özellik bu anlamda batı kurmacasında insanlar arasında paylaştırılmıştır. Tanrı olan kahraman üstünlüğünü korumak adına çoğu zaman diğer ilahi özellikteki varlıklarla ve insanlarla da savaşmak zorundadır.

4. Batı Kurmacası İçindeki Kahramanın Dönüşümü

İlkel toplumlardan günümüze kadar insanlık tarihinin her evresinde yaratma ve yaratılış üzerine çeşitli anlatılar geliştirilmiştir. Bu anlatılar üzerinden ise insanlar kendi varlıklarını konumlandırmıştır. Özellikle mitolojik söylencelerde yaratıcı Tanrı genellikle ilk insanları ağaç, kaya, bitki, çamur gibi yeryüzü elemanlarından yaratmıştır. Bu durum -kimi açıklamalarda- yeryüzü merkezli anaerik toplumdaki "Ulu Tanrıça" ya hayat veren en üstün tanrının kadın olduğuyla ilişkilendirilmektedir. Ana Tanrıça bu anlamda tüm insan hayatının ve bütün yiyeceklerin kaynağı olarak görülmekte ve onun nimetlerinden faydalanmak için insanları ona ibadet etme noktasında kendisine bağımlı kılmaktadır. Yine birçok söylencenin ayrılmaz bir parçası olarak hayatı yaratan ve evrenin yönelimine egemen olan bir veya birden çok ilahi güce olan inançtır. Tüm mitsel anlatılarda ister hayvani ister insan şeklinde olsun bütün tanrılar insan gibi düşünür, davranır ve konuşur. Özellikle Yunan ve Roma mitolojilerinde tanrıların insan gibi anlatıldığı ve insansal niteliklere sahip tanrıların varlığına ilişkin çeşitli söylencelere rastlamak mümkündür. Her bir gücün tek bir Tanrı'da toplanması ve onun kontrolünde olması yerine her bir güç parçalanarak ve bölünerek insanlara verilmiş ve insanların her biri bu sayede tanrısal özelliklerin birer taşıyıcısı olmuştur. Yeryüzü tanrıçasının kişileşmiş hali olarak ekonomik, toplumsal ve dini bir güce sahip olan kraliçe, tanrının yeryüzü temsilcisi olarak görülmektedir. Zamanla kutsal kralların kraliçeler

karşısında kazandıkları zaferler sonrasında anaerkil yapıdan ataerkil toplum yapısına geçilmiştir. Erkeklerin egemen oldukları yeni bir siyasal ve toplumsal düzende yine güç tanrıları temsilen erkekler üzerinde toplanmış ve insanlar tanrının gölgeleri, yeryüzü temsilcileri olarak görülmüştür (Rosenberg, 2017).

İslam inancı içinde tek hâkim Allah'a ait olan mutlak sıfatlar Antik Yunanda çeşitli tanrılar arasında paylaştırılmış, daha sonra ise insanlara kadar indirgenmiştir. Kurmacadaki evrimi içerisinde doğa karşısında başlangıçta zayıf olan insanın kendisini güvende hissetme, barınma ve karnını doyurma gibi doğal olan temel ihtiyaçları karşısında doğa vahşidir. Zamanla insan doğayla uyumlu olarak yaşamayı ve doğayı kontrol etmeyi öğrenir. Doğa karşısında insanoğlu vahşi hayvanları avlayarak, kendisine barınaklar yaparak güvenlik ve beslenme ihtiyaçlarını karşılama noktasında yetkinleşmiş ve doğayı evcilleştirmiştir. Doğa karşısında yetkin insan artık doğaya kafa tutarak her türlü gücü elinde bulundurabileceğini düşünerek tanrısal özelliklere evrilmiştir. Bu sayede tanrısallaşan insan, güçlü doğa-güçlü tanrı karşısındaki zayıf insandan doğa karşısında güçlenen tanrısal özelliklerin birer taşıyıcısı olan ve hatta bu özelliklerin bizzat sahibi olan insana evrilmiştir. İslam inancı içerisinde yer alan ve Allah'a ait birçok sıfat ve özellik bu anlamda batı kurmacasında insanlar arasında paylaştırılmıştır.

Kültürel temsil ve anlatıların yer aldığı birçok edebi kurmacada da yaratma ya da yaratılış eylemiyle ilgili birçok anlatı mevcuttur. Konu olarak eylem halindeki bireyleri anlatan edebi kurmacalarda bu bireyler kahramanlardır. Şöyle ki karakterlerin kurmaca içindeki bulunduğu seviyeler yönünden onlar sınıflandırılmakta ve konumlandırılmaktadır. Bu sınıflandırma ahlaki açıdan bir sınıflandırma değil, eylem gücü açısından bir sınıflandırmadır. Onların sahip oldukları veya olamadıkları eylem gücü kurmacalar içerisindeki kahramanları bu noktada birçok mite ve mitsel anlatıya konu etmiştir. Aristoteles'in Poetika adlı eserinde kurmaca eserlerde karşılaşılan kahramanların farklı statülerinden bahsedilirken "Bazı kurmaca eserlerde, karakterler bizden daha iyidir, bazı eserlerdeyse daha kötüdür ve bazılarındaysa bizimle aynı seviyededir". Şeklindeki ifadede iyilik, kötülük ya da aynı seviyede olma durumu bir ahlaki durum olmanın ötesinde eylem gücü açısından bir değerlendirmedir (Aristoteles,1987:45-46).

Aristoteles'in bu betimlemesinden hareketle, Frye¹¹ kurmacanın başlangıcından günümüze kadar geçirmiş olduğu evrimi 5 aşamada ele aldığı görülmektedir:

1. İlk olarak kurmaca kahraman tür bakımından diğer insanlardan ve onların çevresindekilerden üstündür. Bu durumda kahraman tanrıdır, ilahi bir varlıktır. Bu kategorideki kurmacalar 'mit'e yaklaşır. Bu tür hikâyeler edebiyatta önemli bir yere sahiptir. Tanrı olan kahraman üstünlüğünü korumak adına çoğu zaman diğer ilahi özellikteki varlıklarla ve insanlarla savaşmak zorundadır. Özellikle Yunan mitlerinde rastladığımız tanrılar arası savaşlar ve mücadeleler kahramanın üstünlük kurma yolundaki çabalarının bir göstergesidir. Her biri birer güç göstergesi olan ateşe, aya, güneşe sahip olmak için tanrılar bu söylencelerde birbirlerini aldatarak, kandırarak ya da birbirlerinin ayaklarını kaydırarak onlara sahip olmak istemişlerdir. (Prometheus'un ateşi çalması veya tanrıların kendilerinde olmayan herhangi bir özelliği, güç, cesaret gibi, bu özelliğe sahip olan başka bir tanrıdan almak için onu yemesi) Mitsel birçok anlatıda doğaya karşı kendisini zayıf ve güçsüz hisseden insan gücü kutsal bir varlığa atfetmiş sonrasında doğa karşısında güçlenen insana bu güç bölünüp parçalanarak indirgenmiş ve onlara dağıtılmıştır. Frye'nin bahsetmiş olduğu ve kurmacanın geçirdiği birbirinden farklı seviyelerdeki evrimde aslında başka aşamalarda söz konusudur. Şöyle ki, güç, yetki ilk önce tanrıya sonra sırasıyla tanrılara, yarı tanrılara, kral tanrılara olmak üzere gökyüzünden yeryüzüne doğru bir indirgemeci anlayış içerisinde verilmektedir. Yunan anlatılarında ilk ilkel oyunlardaki "Maske Oyunu" da bu indirgemeci anlayışın bir örneği olarak tanımlanabilir. Şöyle ki; oyun sırasında üst üste takılmış üç maske sırasıyla kaos (doğaya karşı zayıf olan insan), kuş gagası (doğa ile mücadele içerisinde var olan insan) ve insan yüzü (tanrısal özellikleri taşıyan insan) şeklindedir. Burada en son gözüken insan yüzü maskesi, tanrının insana dönüşmesi hikâyesi, insanın tanrıyı yer yüzüne indirmesi, insan olarak tanrıyı temsil etmesi talebi vardır. Hz İsa'nın Tanrı'nın oğlu olarak onun yeryüzündeki sembolü, aynası, temsilcisi olması ve tanrısal özellikleri bizzat taşıyan olarak Tanrı ilan edilmesi, insanın tanrısallaşmasının en iyi örneği olarak kabul edilmektedir. Yine Çin Hakanının

¹¹ Northrop Frye'nin Anatomy of Criticism eseriyle 20. yüzyılın en önemli edebiyat eleştirmenlerinden birisi olup eserinde Batı kültürü ve Batı edebiyatıyla, Antik Yunan sanatını merkeze alan bir anlatı geliştirmiştir.

göklerin oğlu, güneş tanrısının elçisi olarak Ra'nın gösterilmesi de insanın tanrısallaşma arzusunun cisimleşmiş haliyle örtüşmektedir.

2. Kahraman derece, statü bakımından diğer insanlardan ve çevresinden üstünse romans kahramanıdır. İnsan olarak doğaüstü güçlere sahiptir. Eylemleri olağanüstü olmasına karşın kendisi insan olarak tanımlanmıştır. Romans karakteri doğanın olağan kanunlarının kısmen askıya alındığı bir dünya üzerinde hareket eder. Bizim için doğal olmayan sabır ve cesaretin olağanüstü olma hali romans kahraman için doğaldır ve kahraman büyümlü nesnelere, canavarları, cadıları ve konuşan hayvanları yani mucizevi gücün tılsımını asla görmezden gelmez. Ayrıca romans anlatıları yiğitlik ve şövalyelikle uğraşan dünyevi biçim ve azizlerin efsanelerine adanmış dini biçim olmak üzere iki temel üzerine kurulmaktadır. Romans türünde yarı-tanrı olarak kabul edilen kahramanın yiğitlikleri bireyselleştirilmektedir. Şövalyelik anlatılarında olduğu gibi kahramanın hayatının büyük bir kısmı hayvanlarla geçmiş ve romansın tipik mekânı olarak ise ormanlar tasvir edilmiştir. Doğayla iç içe olan romans kahramanının ölümü de bu noktada ruhun doğayı terk ettiği izlenimi oluşturmaktadır. Anlatılarda geçen günün batımı ve yaprağın düşüşü gibi temsillerde romansta önemli bir yere sahiptir. Cervantes'in dünyaca ünlü eseri olan Don Kişot'ta roman kahramanı tipik bir romans kahramanı olarak aklını köhne şövalye hikâyeleriyle bozmuş ihtiyar bir meczuptur. Eski romantik çağların gezgin şövalyelerinin yaşam öykülerini okuyarak şövalyelik kurumunun yeniden canlandırılması gereğine inanan kahraman bu uğurda harekete geçmektedir. Sıradan ve bir insan olarak tanımlanan kahraman mahzeninden paslı mızrağını, kılıcını ve kalkanını kuşanarak, miğfer niyetine başına berber çanağını geçirip, küheylan gibi gördüğü sıksa atıyla yollara düşer (Parla, 2015: 9). Bu örnekten hareketle kahraman kafasında kurmuş olduğu dünya ile doğanın olağan kanunlarını askıya almaktadır. Yine kahramanın kendince şövalyelik unvanını aldıktan sonra dehşetli canavar ve devlerle savaşması da romans kahramanının bu özelliğine vurgudur. Son olarak Don Kişot örneğinden hareketle romans kahramanının derece bakımından çevresi ve diğer insanlardan üstün olma özelliği romanda başkahramanın “Şimdi söyleyin bakalım, elinde olmadan deli olan mı, yoksa bilerek delirenler mi daha akıllı” sözüyle ilişkilendirilmektedir.

3. Kahraman derece bakımından üstün fakat çevresindekilere karşı bir üstünlüğü yoksa epik veya tragedya kahramanıdır ve liderdir. Otoriteye ve tutkuya bizim sahip olduğumuzdan daha fazla sahiptir. Ayrıca üstmimetik kipin kahramanıdır. Bu kahraman tipi Aristoteles'in bahsettiği başlıca karakterdir. Üst sınıftan alt sınıfa inilmeyen epik tiyatrodaki sınıflı toplum yapısına ve var olan toplumsal duruma dikkat çekmek amacıyla kahraman bu özelliğiyle derece bakımından üstün verilmektedir. Yine tarih ve mitolojiden esinlenen bir tür olan tragedyada kahramanlar krallar, feodaller, prensler ya da soylular olmak üzere üst tabakadan seçilmiş kahramanlardır. Bu türlerde mutlu son yoktur çünkü zaten doğuştan trajik olan kahramanın mutlulukları bile mutsuzluk ve felaketle sonlanır. Bu anlamda liderin düşüşünü onun toplumdan yalıtılmasının tek yolu olarak gören tragedya, bize eylemin sonucunun önlenemezliğini göstermektedir.

4. Karakter sıradan bir insansa komediya veya gerçekçi kurmaca kahramanıdır. Bizden biri olan karakter altmimetik kipin kahramanıdır. Altmimetik kipin kahramanı olarak İbsen'in Brand'inde olduğu gibi düzenbaz anlamına gelen "alazon" sözcüğü olduğundan fazla görünmeye çalışan kahraman olarak ifade edilmektedir. Bu tür karakterlerle en çok komediya türünde karşılaşırız. Bu karakter aslında görüldüğü gibi sıradan bir kahramandır. Ancak biz toplumsal bir maskeyi görürüz. Bu türde dekor ve zaman gündelik-sıradandır.

5. Karakter güç ve zekâ bakımından sıradan insanın altındaysa ironik kipin kahramanıdır. İronik kahramana baktığımız zaman esaret, hayal kırıklığı gibi sahnelere tepeden bakıyormuş hissine kapılırız. Bu tipik kurbanı ise "günah keçisi" olarak adlandırılmaktadır. Pharmakos figürüyle, Hawthorne'un Hester Prynne'sinde olduğu gibi Pharmakos, ne masumdur ne de suçlu. Başına gelenler, yaptıklarının yol açabileceğinden çok daha büyük olduğu için masumdur. Suçludur, çünkü suçlu olmakta bu toplumun bir parçası olmakla ilgilidir. İşte bu iki gerçek asla bir arada düşünülmez ve ayrı biçimde dururlar (Frye, 2015: 24).

Frye'nin eylem ve güç açısından kahramanı sınıflandırmış olduğu bu 5 temel kategori Kurmaca kahramanı sıradan insandan üstünse üstmimetik kipe, sıradan insanda aşağıdaysa altmimetik kipe aittir. Tragedya ve epiğin kahramanı üstmimetik kipe, komediya ve ironik kipin karakterleri ise altmimetik kipe dâhildir. Frye için,

üstmimetik tragedya“bir liderin düşüşünü anlatan kurmaca”, altmimetik tragedya ise acıma ve korkunun heyecan verici şekilde dışa vurumu (pathos)’dur (Frye, 2015:35-48). Trajik Kurmaca Kipler’de, kahramanlar ilahi varlıklarla ilişkili olan ama insani yönden dış gerçekten kopamayan kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Herkül, Orpheus, Balder ve Hz. İsa bu kahramanlardan bazılarıdır.¹² Trajik hikâyelerdeki kahramanların kutsal olarak bir yeryüzü parçasının tanrısı olmaları onların ölmek kapasitelerine sahip olmalarına engel değildir. Yani kahraman bir tanrı olarak doğa karşısında ve diğer insanlar karşısında üstündür. Ancak kahramanın ölümü de bu üstünlük noktasında diğer insanlara nazaran farklı seviyededir. Bu türde bir ilerleme klasik edebiyatta da minyatürleşmiş bir biçimde görülmektedir. Bir dinin mitolojik ve çok tanrılı olduğu, gelişigüzel cisimleşmelerin, tanrısallaştırılmış kahramanların ve tanrı soyundan gelen kralların yer aldığı yerde mitik ve üstmimetik kanallar birbirine bağlıdır.

Anlatılanlardan hareketle kahramanın batı kurmacasında geçirmiş olduğu evrimin edebi tüm anlatılardaki temsili sinemada da kendisine karşılık bulmuştur. Sinemada tanrısal özelliklerin verildiği “süper kahraman” ya da “süper dünyalı” olarak başkalaşım (mutasyon)¹³ geçirmiş kahramanlar hem fiziksel hem de psikişik olarak güçlüdür. Bazı genlerin taşıyıcısı olarak kutsal özelliklere bürünmüş kahramanlar bu anlamda evreni kurtarma, sihirli bazı nesnelere sahip olma, onların varlığını koruma şeklinde amaçlar edinip bu yönde olağanüstü çabalar sarf etmektedirler. Mutant filmlerinde ve özellikle *X Men* film serisinde her biri birbirinden farklı genetik kodlara ve insanüstü güçlere sahip mutantlar ile sıradan insanoğlu arasındaki çatışmalar ve mücadeleler de yer almaktadır. Sıradan insanlar “öteki” olarak gördükleri mutantları kendilerine karşı bir tehdit olarak görmekte, onlara ön yargı ve nefretle yaklaşmaktadır. Filmlerde insanlığı kötülüklerden

¹² Trajik hikâyeler, ilahi varlıkları kullandıklarında Dionysoscu olarak adlandırılabilirler. Yani bu hikâyeler aslında ölen tanrıların hikâyeleridir. Zehirli gömleği ve odun yığınıyla Herkül örneğinde olduğu gibi, Bacchantes tarafından parçalara ayrılmış Orpheus gibi, Loki’nin ihanetiyle öldürülen Balder gibi ve haçta ölen, “Beni neden terk ettin?” diyen ilahi bir varlık olarak Teslis’in dışarı çıkarılmasının anlamına işaret eden İsa gibi(Frye,2015:40-48).

¹³ Kromozomlar üzerindeki genlerin yapılarındaki değişme olarak tanımlanan mutasyon iki yönüyle değerlendirilebilir. Canlının vücut hücrelerinde meydana gelen değişimler sadece canlıyı etkilerken, üreme hücrelerindeki mutasyonlar gelecek kuşaklara aktarılarak onları etkileyebilmektedir (Bütüner ve Kantarcı,2006).

koruyan mutantların yanında olan insanlara karşı savaşan bir grup mutant da vardır. Bu çatışma ve mücadele ortamında ise iyi mutantlar kendilerinden korkan dünyayı, insanlığı korumak için savaşmaktadır.

5.X Men Film Serisi Örneği

Marvey'in çizgi romanından sinemaya uyarlanan *X Men* serisi belirli bir evrim ve mutasyon geçirerek bir takım olağanüstü güçler kazanmış insan görünümündeki varlıklar arasındaki güç ve mücadeleleri anlatmaktadır. Film serisine adını veren "X" "bilinmeyen insanoğlu"na, "sıra dışı varlıklar"a ve "süper güçler"e bir gönderme niteliği taşımaktadır. Serinin başlangıç filminde (*X Men I*) "*Bizi tek hücreli yaşamdan bugünün üreyebilen baskın türleri haline getiren şeydir mutasyon. Her kuşaktaki sonsuz türde çeşitlenme sonucu meydana gelen mutasyon.*" "*Mutantlar evrim zincirinde sadece bir parça mı yoksa kendi paylarını almaya çalışan yeni bir insan türü mü*" cümleleri mutasyonun evrimin bir anahtarı olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Evrim üzerinden hareketle, yağmurlu çamurlu sahnelerle başlayan film, daha sonra bilimsellik ve teknoloji tabanlı hücre ve gen yapılarıyla ilgili görüntülerle devam ederek bilinçaltına bir gönderme yapmaktadır. Evrim bu anlamda teknolojik ve gerçek yaşam görüntüsü ile ilişkilendirilmektedir. Yine her filmin başlangıcında doğa şartları karşısında zayıf olan insanoğlunun mutant olması yönünde itici bir güç olarak "vahşi doğa" verilmektedir. Toplu ya da bireysel ölüm ve soykırımlar filmin başkahramanlarının gerilimlerini tetiklemektedir. Filmin kahramanlarından hareketle, Wolverine'nin babasını kaybetmesi ya da Magneto'nun gözleri önünde önce annesinin sonra da eşi ve kızının acımasızca katledilmesi kahramanları mutant olmaya zorlamıştır. Bu anlamda insanın tanrılaşma sürecinde kahraman artık doğa karşısında yetkinleşmiş ve tanrısal güçlerin bizzat sahibi olarak doğaya hükmetmiştir. Yine film serisinde, Hristiyanlık öğretilerine de göndermeler yapılmaktadır. Şöyle ki; Tanrı ve onu yeryüzündeki temsilcisi olan oğlu İsa'nın konuşmalarına hemen her filmde şahit olmaktayız. Telepat yöntemiyle, insanların zihinlerini kontrol edebilme gücüne sahip olan Profesör Charles, insanlıktan umudunu kesmeyen bilginin iktidarı olarak İsa görünümünde iken Magneto,

insanlardan ümidini kesmiş ve onları yok etmek isteyen, tanrıdır.¹⁴ Burada İsa, fedakâr konumda iken Tanrı, azamet ve cezalandırma yoluyla hükmünü yerinde getirmek üzere hazırdır.

Klasik anlatıların çoğunda, anlatının seyri içerisinde büyümlü nesne (sihirli nesne) olarak tanımlayabileceğimiz bir kavram vardır. Bu kavramdan hareketle senaryo içerisinde kahramanın A noktasından B noktasına kadar olan yolculuğu, çoğunlukla büyümlü nesne üzerinden gerçekleşir. Yüzük, asa, muska, ya da herhangi bir biblo olabilen büyümlü nesne uğruna, kahraman çeşitli zorluklarla karşılaşır. Büyümlü nesneyle; bazen dünyayı kurtarmak, bazen kötülüğün sonunu getirmek, bazen de istenilen herhangi bir arzuyu gerçekleştirebilmek amaçlanır. Bu yüzden büyümlü nesneyi edinmek, kontrolünü elde tutmak ve o nesnenin tüm özelliklerini kullanabilme yetisine sahip olmak önemlidir. Büyümlü nesne çoğu zaman anlatılarda, iyi kahramanların elindeyken amacına hizmet etmekteyken el değiştirdiğinde (kötü kahramanın eline geçince) kontrol edilemeyecek kadar kötü sonuçlar doğurabilir. Klasik anlatılar, halkbilimi uzmanı Vladimir Propp'un "Masalın Biçimbilimi" adlı kitabında işlediği kuram çerçevesinde tüm öykülerde ortak bir şema olarak kullanılagelen 31 madde geçerlidir. Propp, tüm masalların bu ortak şemaya dayandığını ifade ederek sadece kişi isimlerinin ya da büyümlü nesnelerin değiştiğini ancak kişilerin eylemlerinin ve anlatı seyri içerisindeki büyümlü nesnelerin rolünün değişmez olduğunu savunur (Propp, 2011:44). Keloğlan'da büyümlü nesne karşılaştığı bir cüce iken Pamuk Prenses ve 7 Cücelere kadar bu anlatının seyri aynıdır. Keloğlan'da büyümlü nesne karşılaştığı bir cüce iken Pamuk Prenses ve 7 Cüceler'de büyümlü nesne kırmızı elmadır. Sihirli nesnelere uğruna savaşılan ve mücadeleler edilen nesnelere. Yüzüklerin efendisindeki yüzük Harry Potter'ın asası büyümlü nesnelere onu eline geçiren kişiye de olağanüstü güçler, tanrısal özellikler kazandırır. Büyümlü nesnelere anlatılarda çoğunlukla miras yoluyla elden ele aktarılır. Bu yüzden de onun elde tutulması ve korunması kutsal sayılır.

¹⁴ Dogville Filmi de Hristiyan öğretisindeki baba – oğul ya da Yunan mitolojisindeki Zeus ile Herkül'ün arasında geçen diyaloglarla ilişkilendirilebilir. Filmde, kasaba halkı tarafından her koşulda kullanılan ve sömürülen Grace, dişi İsa rolüyle, babasına o insanlara kötülük yapmaması için yalvarmaktadır. Ancak baba (Tanrı), insanlıktan ümidini kesmiş ve onları yok etmek için kızını ikna etmeye çalışmaktadır.

X men film serisi örneğinde de kahramanların günümüzün koşullarına uyarlanmış bir biçimde güç bir işi yerine getirme üzere soyut ya da somut sihirli nesnelere kullandıkları görülmektedir. Profesör X'deki telepatik ve telekinetik özellikler bir zorlanma ve mücadele koşulları sonrasında ortaya çıkarken aynı durum Wolverine açısından bakıldığından da aynıdır, onun sihirli nesnesi ise parmakları arasından çıkan demirlerdir. Magneto da faşist nazi yönetimi içerisinde annesinin ölümü ile beraber zor bir mücadele sonrası sihirli nesnelere (demir) ortaya çıkmıştır. Film kahramanları üzerinden bu örnekler çoğaltılmakla beraber filmlerin genelinde sihirli nesne sevgi ya da mutantların insanlarla beraber yaşama isteği şeklinde de farklı görünümlere sahiptir.

Film serisinin mutasyona uğramış “süperhero” karakterlerine yüklenen tanrısal özellikleri çeşitli biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu tanrısal güçler kimi zaman günümüzün modern teknolojileri ile güçlendirilmiş olmakla birlikte temelde dünyanın çeşitli mitsel anlatılardaki olağanüstü özellikleriyle biçimlendirmiştir. Konunun bu kısmında film karakterlerinin tek tek aktarılmış olan bu tanrısal özellikleri ele alınacaktır.

5.1 X Men Kahramanları Ve Özellikleri

Profesör Charles Xavier-Profesör X: *X Men* ekibini bir araya toplayan, bireylerin anılarına girip yaşanmışlıklarını öğrenme yoluyla onların iradelerine hükmedebilme özelliklerine sahiptir. Telepati ve telekinezi yetenekleriyle insanların zihinlerine müdahale eden kahraman gaybı (bilinmeyeni) görme, her an her yerde olma, göğe yükselme, yaratma, maddeyi kontrol etme gibi tanrısal özelliklere sahiptir.

Erik Lehnsherr – Magneto: Maddeye hükmetme yeteneğine sahip olmakla birlikte manyetik alanlar oluşturarak mekanizmaları kontrol etme ve manyetizma kabiliyetine sahiptir. Bu yetenekleriyle uçabilir, kendisini koruyabilir. Kafasına taktığı kask sayesinde telepatik olarak kontrol edilmesi imkânsızdır.

Wolverine- Logan: Yönetim karşıtı, düzen karşıtı, acımasız ve korkusuzdur. Hayvani his ve refleklere ayrıca kendi kendini iyileştirme özelliğine sahiptir. Adamentium denilen bir tür alaşımla iskelet yapısı güçlendirilmiştir. Wolverine'in

vücudu üzerinde yapılan çeşitli iyileştirmeler ve işlemler, filmde suyun içinde başlayıp suyun içinde son bulmaktadır. Su, anne karnındaki amniyosentez sıvısına denk gelirken çırılçıplak oluşu da günahsız ve yeniden doğuşa işarettir. Ancak burada Tanrı'nın yaratma eyleminin dışında bilimin yaratma eylemi vardır. Frankeştayn da yalnız oluşuna, düzene karşı tutumuyla tanrıya isyan etmiştir. Bu anlamda Wolverine Frenkeştayn'la ilişkilendirilebilir. Yunan mitolojisinde Wolverin'e denk gelen kahraman ise yenilmezlik ve güçlülük özelliği ile Herkül'dür.

Jean Grey – Phoenix: Profesörün yanında mutantlar üzerine çalışmalar yapan bir doktordur. Jean, çift kişilikli bir karaktere sahiptir. Jean'in küçüklüğünden beri beyninin bilinçli ve bilinçsiz olarak kullanılan iki kısmı vardır. Bu anlamda, yok olsa da küllerinden yeniden doğan mitolojideki Anka Kuşu (Phoenix)'in bir temsili olarak yeniden dirilen çift kişilikli bir karakterdir. Bunun yanı sıra telekinetik ve telepatik özellikleri ile nesnelere hareket ettirebilme, gelecekte olabilecek bir olayı bilme (gaybı görme) ve o olaya engel olma yetisine sahiptir. Onun enerjisi bir gezegeni yok edebilir.

Scott Summers – Cyclops: Gözlerinden ateş saçan, ateşi donduran özelliklere sahip olan kahraman gözlerinden saçtığı ışınlarla bir dağı delebilmek özelliğine sahiptir. Bu kontrolsüz delme özelliğinin önüne geçebilmek için ise filmin başından sonuna kadar kahramanın gözünde gözlük görmekteyiz. Tepegöz anlamına gelen Cyclops ismi Yunan mitolojisinde Uranus'un görüntüsünden ve büyüklüğünden ve azametinden korktuğu ve üçüz olan çocuklarına karşılıktır. Cyclops'ların her birinin tepesinde tek gözleri vardır. Yine mitolojideki Prometheus (Tanrılara karşı çıkan ve insanlığa ateşi armağan eden titan) bu kahramana karşılık gelmektedir. Mısır mitolojisinde ise Osiris'in oğlu ile Cyclops özdeşleşmektedir.

Oro Munroe – Storm: Gökyüzüne ve atmosfer olaylarına hâkimdir. Storm'un soy ağacında, kadın rahibeler ve yöneticiler yer almaktadır. Storm bu yönü ile tanrıça olarak anılmıştır. Yunan mitolojisinde şimşek ve yıldırım gücü ile baş tanrı Zeus, yine Roma mitolojisindeki Jüpiter Storm'un temsili olarak yorumlanabilir. Storm olaylara hâkimiyet kurarken gözleri ile odaklanmakta yani bir anlamda nazar etmektedir. İslam inancında ise Allah'ın "Kün" emri ile meleklerine vermiş olduğu özelliklerin insandaki temsili niteliğinde doğa olaylarını kontrol eden

melek olan dört büyük melekten Mikail bu kahramanın bizdeki karşılığı olarak değerlendirilebilir.

Mystique: Vücudu her türlü insanın şekline dönüşebilir. Bu dönüşümle, şekline büründüğü insanın parmak izleri, retinası, deri DNA'sı, hatta konuşma aksanı bile aynıdır. Fakat Mystique şekline dönüştüğü mutantların güçlerini taklit edemez, insandan farklı canlıların, hayvanların, bitkilerin ya da cansız nesnelere şekillerine dönüşemez. Eğer buna kalkışırsa, organları zarar görebilir hatta ölebilir. Mystique, tüm klasik anlatılarda, kötü olanın aldatma işlevini yerine getirmeden önce kılık değiştirmesi gibi, amacına yönelik çeşitli kılıklara girebilir. Yunan mitolojisinde baş tanrı Zeus ile Mystique özdeşdir.

Sabretooth: Bir kaplan cinsi olan Sabretooth'un zarar görmüş hücreleri hızla yenilenir, ayrıca iyileşme yeteneği sayesinde zehre ve pek çok uyuşturucuya karşı bağışıklık sistemi güçlüdür. Gelişmiş koku alma duyuları vardır. Dişleri ve ellerinin üst kısmından çıkan pençeleri sert cisimleri parçalayabilecek kadar keskindir. Hayvani özelliklerin taşıyıcısı olan kahraman “kurt adam” görünümündedir.

Rogue: Tanrısal güçleri olan dokunduğu herkesin anılarını ve güçlerini kendine transfer edebilen karakterdir. Serinin birçok filminde Rogue karşı cinsten birisi ile cinsel anlamda bir yakınlaşma yaşadığında, lanetliymiş gibi karşısındakinin sonunu getirmektedir. Ms. Marvel ile olan dövüşünde Rogue onun dayanıklılık, süper kuvvet ve uçabilme yeteneklerini kalıcı olarak almıştır. Rogue'un güçleri daha sonra tekrar bir değişim geçirmiştir, artık daha önce dokunmuş olduğu kişilerin güçlerini istediği zaman kullanabilmektedir.

Kitty Pryde-Shadowcat: İsminden de anlaşılacağı gibi gölgelerin kedisi anlamına gelen dişi bir karakterdir. Katı cisimlerin (duvarların) içinden geçebilir. Dokunduğu kişileri de bu şekilde katı cisimlerin içinden geçirebilir. Shadowcat bu elle tutulmaz haliyle havaya yürüyebilir ve bu şekilde sanki bir merdiven kullanıyormuş gibi bir binanın zemininden üst katlarına ulaşabilir. Eski Mısır'da Tanrıça İsis kediyle özdeşleştirilmiş, bereket ve mutluluk tanrıçası olarak anılmıştır. Ayrıca Mısır'da tapınağı bir kedi mezarlığı içinde olan Pahet adında bir kedi-tanrıça bulunmaktadır. Yunan ve Roma uygarlıklarında özgürlük düşkünü ve kontrol

HIDIROĞLU, İrfan ve KOTAN, Semra (2020). X Men Film Serisinde Yaratma Eyleminin Temsili: Tanrısal Özelliklere Evrilen İnsan Anlatımı Üzerine İslami Açıdan Bir Değerlendirme, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 8 (1), 387-415

edilemez tanrıçalar olan Artemis ve Diana da kedinin karşılığı olarak film karakterini sembolize etmektedir.

İceman- Robert Drake: Ellerinden buz çıkarır, üflediği yerleri dondurur, bir nesneyi dondurarak havada asılı kalmasını sağlayabilir, soğuktan etkilenmez kendisinin işine yarayacak kayaç, kaydırak vb itemleri kendisi oluşturabilir.

Jubilee: Ellerinden güçlü itme etkisi ile renkli enerji kütleleri çıkarabiliyor. Genellikle küre şeklinde enerji kütleleri çıkaran Jubilee, enerji kendisinden çıktıktan sonrada kendisi tarafından kontrol edilebiliyor. Karşı tarafa zarar verildikten sonra enerji tekrar Jubilee'ye geri dönüyor.

Pyro: kendisinin 100 metre etrafında olan herhangi bir yerde ruhsal güçlerini kullanarak alev çıkarabilme özelliğine sahiptir. Pyro alevleri yansıtıırken canlı yaratıklara dönüştürüyor ve hedefine güdülü bir şekilde ulaşıyor.

Juggernaut: Bir mutant değildir. Gücünü Cytorrak'ın kızıl mücevheri denilen büyümlü bir tılsımdan alır. Bu tılsımlı güç ona çok büyük bir fiziksel kuvvet ve dayanıklılık sağlamaktadır. Bu tılsım ona her koşulda hayatta kalma fırsatı verir. Fakat psişik saldırılara karşı korunaklı değildir. Bu saldırılardan korunmak için ise özel bir metalden yapılmış zırh kullanır.

Batı kurmacasında yaratmanın çatışma esaslı oluşu, çatışan iki tarafa yaratıcı özellikleri vermiştir. Bu anlamda Tanrı ile çatışan şeytanın da yaratma özelliği vardır. Tanrının koyduğu kurala karşı kendisini var etmek isteyen, kadere yön verme derdinde olan, yeniden yaratma sistematiği etkilidir. Allah'ın yaratmasının karşısına evrimin ufku ile teknolojik yeniden üretimin bir çıktısı ile getirilen mutantlar, Antropomorfizm (İnsanbiçimci) bir yaklaşımın eseri konumundadırlar.¹⁵ Bu

¹⁵ Mitolojide insanın sureti ve nitelikleri tanrıya yakıştırılmıştır. Antikçağ'da, Homeros-Hesiodos insan suretine bürünmüş bir formda tanrı tahayyülündeydi. Bu bağlamda tanrılar insanlar gibi sever düşünür hatta birbirleri ile çatışarlardı. Antropomorfist yaklaşımlar, semavi dinlerde de görülür. Hristiyanlıktaki baba, oğul kutsal ruh üçlemesi buna karşılık gelmektedir. İslamiyet'te ise durum tam tersidir. Yaratmanın suret-i Rahman şeklinde kabul edilmemektedir. Bu konuda, Buhari'den aktarılan bir hadis-i şerifte; "Allah Âdem'i kendi suretinde yarattı." (Buhari, İstizan, 1; Müslim, Bir, 115) şeklindeki Hadis'i Şerif'in doğrudan Arapça'dan çevrilme dolayısıyla, bir anlam kaymasına sebep olduğu düşünülür. Bir takım İslam âlimlerince; yaratmanın burada aynılık anlamına gelmediğine vurgu yapılır. Tıpkı, "Beytullah" kelimesinin Allah'ın evi şeklindeki çevirisinin tasviri gibi bu hadiste de

bağlamda, tanrısal niteliklerin başka varlıklara, özellikle de insana aktarılması, daha açık ifadeyle yaratıcıyı insan şeklinde düşünmek veya o'nu bir cisim ve suret üzerinde maddeleştirme isteği, insanın mükemmelliği isteme arzusunun sapkın bir sonucudur.¹⁶ Filmin karakterlerinden Profesör Charles'ın ellerini gökyüzüne kaldırıp, tanrı gibi yükselmesi, uçuşması insanın içindeki mükemmelliğe ulaşma hayalinin bir tezahürü olarak örneklendirilebilir. Yine Profesör Charles'ın mutant yaratması Tekvin sıfatı ile yoktan var eden Allah'ın gücünün bir temsilidir. Filmdeki birçok kahramanın gaybı görmesi de yine Allah'ın sıfatlarının insana indirgenmiş başka bir örneğidir. Filmin ilk serisinde kendisini lanetleriyle gördüğümüz Rogue, Wolverine ile araba yolculuğu sırasında “Emniyet kemerini takmalısın” cümlesi sonrasında kaza yapmaktadırlar. Geleceği görme özelliğiyle “Bilge Bakire” diye tanımlayabileceğimiz özelliği onu tanrısalılaştırmaktadır. Yine İslam dininde, birçok söylene ve mitte yaratma eylemiyle ilgi verilen mucizelerin tanrılardan peygamberlere onlardan da insanlara dağılması, parçalanması yönündeki tanrısalığın gökyüzünden yeryüzüne inmiş olduğu düşüncesi de film serisinde birebir görülmektedir. Hz. Davut'un demiri yoğurması mucizesi, filmde Magneto ile karşılık bulmaktayken Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi ya da vücudu iyileştirmesi Wolveine örneğiyle ilişkilendirilmektedir. Aynı şekilde Hz. İbrahim'i ateşin yakmaması Cyclops ve Pyro'nu ateşi kontrol etme özellikleriyle bağlantılıdır. Burada peygamberlere verilmiş bu özellikler mucize olarak değerlendirilmelidir. ‘İcaz’ kökünden gelen mucize, insanı acze düşürmektedir. Bir şeyin mucize olabilmesi ise o özelliğin hiçbir teknik araç, maddi araç ya da sebep olmadan insanda ortaya çıkabilmesine bağlıdır. Bu paralelde sıra dışı yeteneklerle ilgili olarak “Apocalypse” filminde geçen “*Bir yetenek kolayca lanet olabilir. Kehanet gücü verseler, gelecekte korkutabilir. Birine kanat verseler güneşe yakın uçabilir. Ona en büyük*”

Allah'ın Âdem'i âdem (insan) suretinde belli bir kaide formunda yaratması şeklinde tasvir edilir. İnsanın ruhi yapısının maddeden önde olması durumu bize, Allah'ın maddeden ve suretten münezzeht olduğunu en iyi şekilde açıklar.

¹⁶ Evrim anlatısına göre insanın dikleşmesi konusu bazı kusurları beraberinde getirmiştir. Vücudu dikleşen insanın omurgası uzayıp dışardan gelen darbelere dayanıksız hale gelmiştir. Bunun yanında karşılaştırıldığında deve kuşunun aksine darbe emen tendonların sayısı insanda küçüktür. Fakat deve kuşunun da tırmanma yeteneği diz yapısından dolayı insana kıyasla daha verimsizdir.

güçlerle hayal bile edilmeyecek yetenekler verseler yine de dünyaya hükmetmeye kalkabilir” ifadesi Firavun’a bir gönderme olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

İslam inancı içinde yaratıcı eylemi bir bütündür, parçalanamaz ve sadece Allah’a mahsustur. Bu anlamda hem yoktan var eden (ibda) hem inşa yoluyla var eden hem de icat edip geliştiren sadece Allah’tır. İnsan cüz’i ihtiyarı ile iyi ya da kötü olmasını istediği şeye meyleden bir eylem alanına sahiptir.

İslam’daki Allah’ın yaratma eylemini kendisinden başka bir varlığa vermemesine karşın Batı’nın mitolojik anlatılarında yaratma eylemi parçalanmış ve dağıtılmıştır. Batı kurmacası içindeki bu durum anlatı yapısında zıtlıkların kurulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yaratan zıt eylemlerin çatışması üzerine kurulu güçlü bir dramatik anlatı yapısı oluşmaktadır. Bu durum Batı’nın sadece kurmacasında değil felsefi düşüncesinde de yer almıştır. Örneğin, Freud’un yapıcı ve yıkıcı güçleri yaratma eylemi eşit olan çatışmacı yapılarıdır. Yine Nietzsche’de ki Apollon ve Dionysos çatışması iki yaratıcı zıt eylemin çatışmasından doğan anlamın ve mücadelenin felsefeye ve toplum bilimlerine aktarılmış halidir.

İkili yapı içinde yaratıcı zıtlıkların mücadelesi Batı kurmacası içinde kendine özgü bir evrim anlayışıyla gelişmiştir. Doğanın kendisi üzerindeki mutlak üstünlüğü durumunda Batı düşüncesi tanrıların yaratma eylemi üzerine işlemiş ancak doğanın daha fazla evcilleştirildiği ve doğaya daha fazla hâkim olduğu tarihsel diyalektik evrimde ise giderek yaratan insan düşüncesine dönüşmüştür. Bu anlamda sıralama tanrıların savaşından, insanlardan yana tavır koyan yarı tanrılara ve giderek gökyüzünden inen tanrının insan suretine dönüşmesine hatta insanın tanrısallaşmasına doğru evrilmiştir. Tarihsel diyalektik evriminde bu düşüncenin Hz.İsa’da tanrının oğlu olarak cisimleştiği görülmektedir. Bu düşünce içinde sadece tanrı kahramanların olduğu dönemde bile örtük/gizli bir biçimde temel çatışma noktasının insan ve tanrı arasındaki çatışma olduğu iddia edilebilir. Doğa karşısında kendini güçsüz gören insan salt tanrı dünyasından, doğaya hâkim oldukça tanrıyla çatışan hatta kendini tanrısallaştıran bir anlatıya evrilmiştir.

Günümüzün en önde gelen masal, kurmaca öykü vb. anlatım aracı şüphesiz sinemadır. Sinemanın diğer kitle iletişim araçlarına oranla daha uzun süreli kalıcı etkilere sahip olduğu iddia edilebilir. Sinemada oluşturulan dünya ile günlük hayatın ideoloji arasında sıkı bağlar vardır. Batı kurmacası içinde evrilerek günümüze değin gelen anlatılarda mitoloji yaratma düşüncesinin sinemada da yer aldığı görülmektedir. Bu anlamda günümüz popüler Batı sineması ister yeni türden kahramanlar üretsün isterse eskinin mitolojik kahramanlarını işlesün temelde zıtlıklar içerisinden yaratma eylemini çarpıştıran bir ikili anlatımı birçok filmde tercih etmektedir. Bu anlatımın tercih edilme sebepleri çok sayıda olabilir. Hümanist düşüncenin dünyada yaygınlaştığı dönemlerden aydınlanmanın pozitivist aklına kadar birçok tarihsel kırılma ve dönüşümler bu çerçevede değerlendirilebilir. Günümüz egemen kapitalist ekonomi politik işleyişi de bu anlamda değerlendirilebilir. Makbul kapitalist rekabetçi birey ya risk alarak piyasaya giren/iş yapan birey ya da tüketim olgusunun taşıyıcısı/uygulayıcısı olan birey olarak belirmektedir. Bu anlamda filmlerde işlenen insanın yaratıcı eyleminin tanrılaşdırılmasının ideolojik bir işlev taşıyarak kapitalist rekabetçi bireyin egemen ekonomik politikalara adapte edilmesinin kurmaca bir aracı olduğu iddia edilebilir.

Yaratma eylemini X Men film serisi üzerinden değerlendirdiğimizde filmin tüm kahramanlarının her birinin Allah'ın farklı sıfatlarını temsil ettiğini görmekteyiz. "Bilinmeyen insanoğlu", "Süper kahraman", "Süper dünyalılar" olarak tanımlanan ve mutasyona uğramış her bir karakter sıra dışı ve olağanüstü güçlere sahiptir. Bu güçler yer yer zamanın modern anlamdaki teknolojisinin bazen de dünya üzerindeki mitsel anlatılarda yer alan kahramanların birer temsilidir. Allah'ın yoktan var etme, var olana şekiller verme, gaybı görme, kaderi değiştirme, her şeyi bilme, duyma, insanların zihinlerini okuma, maddeye hükmetme, gözetleme, kontrol etme ve her an her yerde olabilme özellikleri filmde her bir kahraman arasında paylaştırılmıştır. Doğal şartlar karşısında zayıf olan insanoğlunun film serisinden hareketle mutasyonu kabul edip tanrılaşması onu doğa karşısında güçlü kılmıştır. Bu anlamdaki mücadele, doğanın tekdüzeliğine karşı bir mücadele olmaktan çıkıp çatışmalar yoluyla kendisine dünya üzerinde iktidar sağlamaya çalışan insan tanrının sıfatlarını parçalayarak onun yerinde aklını ve onun bir çıktısı olan teknolojiyi kullanmaktadır.

HIDIROĞLU, İrfan ve KOTAN, Semra (2020). X Men Film Serisinde Yaratma Eyleminin Temsili: Tanrısal Özelliklere Evrilen İnsan Anlatımı Üzerine İslami Açıdan Bir Değerlendirme, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 8 (1), 387-415

Sonuç olarak, evrim düşüncesinin bir parçası olan mutasyondan hareketle mutantların yeniden yeniye, kendilerine yaratıcı özelliği kattığını görmekteyiz. Bu durum filmdeki birçok sahnede, mutantların kendi oluşum âlemi içerisinde de görülmektedir. Allah'ın yaratma kudretini mutantlar kendi kendilerini yaratma ve anlık koşullara göre iyileştirme olarak kullanmaktadır. Bu yolla doğaya hükmeden insan batı kurmacası içinde filmlerde tanrısal özelliklerin bizzat taşıyıcısı olarak konumlandırılmıştır. Yine filmler içerisinde ateşe, buza ve mekaniğe hükmeden, onları kontrol edebilen kahramanlar tanrılaşmış insanlar olarak verilmekte ve mitsel birçok anlatıda onlara karşılık gelen temsillerine aktarma yapıldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ABİSEL, Nilgün (2010). Popüler Sinema ve Türler, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- ARİSTOTELES (1987). Poetika, (Çev: İsmail Tunalı), Remzi Kitabevi, İstanbul
- ARİSTOTELES, (2001). Ruh Üzerine, (Çev: Doç. Dr. Z. Özcan), Alfa Yayınevi, 2. Baskı İstanbul
- BARDAKOĞLU, Ali (2000). İsbât-I Vâcib, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi cilt: 22, Diyanet Yayınları.
- BÜTÜNER, Bilge. Kantarcı, Gülten (2006). “Mutasyon, Dna Hasarı, Onarım Mekanizmaları ve Kansere İlişkisi”, Ankara Ecz. Fak. Derg. Ankara 35 (2) 149 – 170.
- CAN, Şefik (1997). Klasik Yunan Mitolojisi. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- CEVİZCİ, Ahmet (1999). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- CHATMAN, Seymour (2008). Öykü ve Söylem: Filmde ve Kurmacada Anlatı Yapısı, (Çev. Özgür Yaren). Ankara: Deki Yayınları.
- FRYE, Northrop (2015). Eleştirinin Anatomisi, (çev. Hande Koçak). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

HIDIROĞLU, İrfan ve KOTAN, Semra (2020). X Men Film Serisinde Yaratma Eyleminin Temsili: Tanrısal Özelliklere Evrilen İnsan Anlatımı Üzerine İslami Açıdan Bir Değerlendirme, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 8 (1), 387-415

HIDIROĞLU, İrfan ve KOTAN, Yavuz (2019). “Çizgi Filmlerde Sihirli Nesnelere Yolculuğuyla İnsanın Tanrılaşması”, 1. Uluslararası İletişim ve Yönetim Bilimleri Kongresi, 8-9 Kasım, 2018, Erzurum

ÖREN, K (2006). İrade Gücü. İstanbul: Alternatif Düşünce.

ÖRNEK, Sedat (1973). Budunbilim Terimler Sözlüğü, Ankara

PARLA, Jale (2015). Don Kişot'tan Bugüne Roman, İletişim Yayınları, İstanbul.

PLATON (1971). Devlet, (Çev: S.Eyüboğlu, M. A. Cimcoz), İstanbul: Remzi Kitabevi.

PROPP, Vladamir (2011). Masalın Biçimbilimi, Çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ROSENBERG, Dona (2017). Dünya Mitolojisi, Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi, İmge Kitabevi, Ankara.

YAZOĞLU, Ruhattin (1998). “Antropomorfizm ve Hıristiyanlık”, Ekev Akademi Dergisi c. 1 sy. 2 (Mayıs 1998) s:259-273.

YÜCEDOĞRU, Tefik (2011). “TEKVİN”, TDV İslam Ansiklopedisi 40. Cilt, Diyanet Yayınları